પ્રવચન નં. ૧૯૩, શ્લોક–૨૭૮, ગાથા–૧૬૩, શનિવાર, અષાઢ સુદ ૧૪, તા.૨૬-૦૭-૮૦

૨૭૮-કળશ. ૧૬૨-ગાથા.

आत्मा ज्ञानं भवति न हि वा दर्शनं चैव तद्वत्
ताभ्यां युक्तः स्वपरविषयं वेत्ति पश्यत्यवश्यम्।
संज्ञाभेदादधकुलहरे चात्मनि ज्ञानदष्टयोः
भेदो जातो न खलु परमार्थेन वह्नयुष्णवत्सः।।२७८।।

આ અધિકાર છેલ્લો અધિકાર છે ને.

શ્લોકાર્થ :– 'આત્મા (સર્વથા) જ્ઞાન નથી,...' આ વસ્તુ તો નથી. દૃષ્ટિ જેને કરવી છે એને આત્મા જ્ઞાન જ છે એમ નથી. રાગ, શરીર, વાણી, કર્મ એ તો એમાં છે જ નહિ, પણ એમાં જ્ઞાન છે એ પણ એકલું જ્ઞાન જ નથી. આત્મા એકલું જ્ઞાન નથી. એક જ જ્ઞાનગુણ જ નથી. આહાહા..! **'તેવી રીતે (સર્વથા) દર્શન પણ નથી જ;...'** એમ દર્શન

નામનો ગુણ જે આત્મામાં છે એ સર્વથા દર્શન આત્મા છે એમ નથી. આહાહા..! જ્ઞાન અને દર્શન અભિન્ન છે. આત્મામાં એકરૂપ છે. જ્ઞાન ભિન્ન અને દર્શન ભિન્ન એનો અર્થ જાણવામાં ભિન્ન કહેવામાં આવે છે. જ્ઞાન સર્વને જાણે અને દર્શન સર્વને દેખે, એમ કહે છે. પણ એમ છે નહિ. એ તો સર્વને જાણે અને સર્વને દેખે એ જ્ઞાન ને દર્શન આત્મા છે. આહાહા..! કરવાનું હિત હોય તો અહીં છે કહે છે. કષાય ઘટાડવો એ પણ કાંઈ મૂળ ચીજ નથી. અંતરમાં જ્ઞાન અને દર્શન અભેદ છે. અભેદ છે એવો નિર્ણય કરવો જોઈએ. આહાહા..! કોઈ ચીજ સાથે જ્ઞાનને સંબંધ નથી. જાણે છતાં સંબંધ નથી. દર્શન દેખે છતાં કોઈની સાથે સંબંધ નથી. આહાહા..!

'તે ઉભયયુક્ત (જ્ઞાનદર્શનયુક્ત) આત્મા...' દેખનાર અને જાણનાર બે ગુણવાળો આત્મા **'સ્વપર વિષયને અવશ્ય જાણે છે...'** બેય ગુણ સ્વપર વિષયને જાણે અને દેખે છે. દર્શન પણ સ્વને દેખે, પરને દેખે. જ્ઞાન પણ સ્વને જાણે, પરને જાણે. આહાહા..! આમાં કરવું શું? ક્રિયા શું કરવી? આજે એ લેખ આવ્યો છે કે અનુભૂતિ પહેલા નહિ. પહેલા કષાય ઘટાડો. મોટો લેખ આવ્યો છે. 'વૃદ્ધિચંદજી' કો'ક છે. એના લેખ આવે છે. પણ કષાય ઘટે ક્યાં? કષાય ઉપર દૃષ્ટિ રાખીને કષાય ઘટે? જ્યાં જ્ઞાન ને દર્શન સ્વભાવથી ભરેલો ભગવાન (છે), એની અંદર દૃષ્ટિ અને અનુભવ કરે તો કષાય ભિન્ન પડી જાય. ભલે કષાય સર્વથા ઘટે નહિ. સર્વથા તો કેવળ થાય ત્યારે થાય, પણ જુદા પડી જાય. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :– ભેદજ્ઞાન થાય એટલે જુદા પડી જાય.

ઉત્તર :– આ તો બે ગુણ છે એ બધા અભેદ છે. દર્શન કીધું (તો એ) એકને દેખવાનું કોઈ કહે, જ્ઞાન એકને જાણવાનું કહે તો એમ નથી. બેય ગુણ જાણવા-દેખવાવાળા છે. દર્શન પણ જાણવા-દેખવાવાળું, જ્ઞાન પણ જાણવા-દેખવાવાળું. આવી વાતું. એ વસ્તુ એવી છે. જાણન-દેખન સ્વરૂપ ચૈતન્યસ્વરૂપ જ એવું છે. એમાં કોઈ કર્મ, શરીર, વાણી-બાણી કાંઈ છે નહિ. આહાહા..! એ ચીજની પહેલી દૃષ્ટિ કરવી. પહેલા ભલે અનુમાનથી આ જાણનાર આત્મા છે, દેખનાર આત્મા છે, પણ પછી બેયનો ભેદ છોડીને જ્ઞાન અને આનંદને ધરનાર આત્મા છે, એ આત્માનો અનુભવ કરવો. આહાહા..! આવી વાત છે.

'ઉભયયુક્ત (જ્ઞાનદર્શનયુક્ત) આત્મા સ્વપર વિષયને અવશ્ય જાણે છે અને દેખે છે. અઘસમૂહના (પાપસમૂહના) નાશક આત્મામાં...' શું કહે છે? ભગવાનઆત્મા, એનો જ્યાં સ્વીકાર થાય, દર્શન જ્ઞાનને ધરનાર, એનો સ્વીકાર થાય ત્યાં કષાયનો નાશ થઈ જાય. અઘસમૂહનો નાશ થાય છે. છે ને? આમ લીધું. ઓલો એમ લે કે કષાય ઘટાડો, પહેલા અનુભૂતિ નહિ. અહીં તો અનુભવ થતાં કષાય નાશ થાય જ, કરવો પડતો નથી. ક્યાં ફેર થોડો છે એ લોકોને (ખબર પડતી નથી). મોટો ફેર છે એમાં. કષાય પહેલો ઘટાડવો અને પછી અનુભવ થવો એ (વાતમાં મોટો ફેર છે). અહીંયાં તો જે જ્ઞાન ને દર્શન ધરનાર

જે આત્મા (છે) એનો અનુભવ થતાં કષાયનો નાશ થાય છે. આવ્યું ને?

'(જ્ઞાનદર્શનયુક્ત) આત્મા સ્વપર વિષયને અવશ્ય જાણે છે અને દેખે છે. અઘસમૂહના (પાપસમૂહના) નાશક આત્મામાં...' પાપ અને પુણ્યનો નાશ કરનાર આત્મા **'જ્ઞાનદર્શનમાં સંજ્ઞાભેદે ભેદ ઊપજે છે...'** જ્ઞાન નામ જ્ઞાન, દર્શન નામ દર્શન, આત્મા નામ આત્મા, એમ નામ ભેદે ભેદ હોય પણ સ્વરૂપભેદ નથી. આહાહા..! **'સંજ્ઞાભેદે ભેદ ઊપજે છે..'** સંજ્ઞા ગુણ એક છે, દ્રવ્ય અનંતગુણનો ધણી (છે). જ્ઞાનનું નામ જ્ઞાન, આત્માનું આત્મા (એમ) બેની સંજ્ઞા ભિન્ન થઈ. નામ ભિન્ન છે. એમ સંખ્યા ભિન્ન છે. જ્ઞાનગુણ એક છે અને આત્મા અનંતગુણનો ધણી છે. સંખ્યાએ પણ ભેદ છે. ઓહોહો..! **'લક્ષણ...'** જ્ઞાન ને દર્શનના લક્ષણ જુદાં છે. આત્માનું લક્ષણ જુદું છે. એ દ્રવ્યનું લક્ષણ છે અને આ ગુણનું લક્ષણ છે. આહાહા..! બહુ ઝીણી વાત લીધી છે.

'અને પ્રયોજનની અપેક્ષાએ તેમનામાં ઉપર કહ્યા પ્રમાણે ભેદ છે),...' જ્ઞાન દર્શનમાં પણ ભેદ છે અને જ્ઞાન દર્શન આત્મામાં પણ નામ અને પ્રયોજન અપેક્ષાએ ભેદ છે. પણ વસ્તુ અપેક્ષાએ કોઈ જુદી (વસ્તુ) નથી. પ્રદેશ જુદા નહિ, ભાવ જુદા નહિ કે તદ્દન એક ભાવ બીજે રહે છે અને એક ભાવ બીજે રહે છે એમ નથી. અસંખ્ય પ્રદેશમાં બધા ગુણ રહે છે. આહાહા..! ત્યાં દૃષ્ટિ કરવાથી આત્માની ઓળખાણ થાય છે. આત્માની ઓળખાણ થતાં આત્માનો અનુભવ થાય છે. અનુભવ થાય તો આત્માનો આનંદ આવે છે અને એ આનંદની વૃદ્ધિ કરવાથી કેવળજ્ઞાન થાય છે. આહાહા..! આ માર્ગ છે. ક્રિયાકાંડનો માર્ગ લોકોએ ચલાવી લીધો છે. વ્યવહાર કરતા થાય. પણ વ્યવહાર એનામાં છે નહિ ને. એમાં હોય એનાથી થાય. રાગ અને દ્વેષ એનામાં છે નહિ. એમાં છે નહિ તો એનાથી કેમ થાય? એમાં જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ છે તો જ્ઞાન, દર્શન, આનંદથી થાય છે. જ્ઞાન, દર્શન, આનંદથી આત્માનો અનુભવ થાય છે. આહાહા..! આવી ઝીણી વાતું.

અનંતકાળ થયો. આહાહા..! અનંતી ચોવીશી, અનંતા પુદ્ગલ પરાવર્તન, તીર્થંકરની હાજરીમાં અનંતા પુદ્ગલ પરાવર્તન કર્યા. ભગવાન મહાવિદેહમાં બિરાજે છે. તીર્થંકરનો વિરહ કદી ત્યાં નથી. ત્યાં પણ અનંતવાર ઊપજ્યો. અનંતવાર સમવસરણમાં ગયો, અનંતવાર દિવ્યધ્વનિ સાંભળી પણ કાંઈક શલ્ય રહી ગયું. કંઈ આમ થાય ને આમ થાય ને આમ થાય. પણ પૂર્ણાનંદના નાથ અખંડાનંદ સ્વરૂપ, એની દૃષ્ટિથી જ સમ્યગ્દર્શન થાય છે, એ વાત બેઠી નહિ. આહાહા..! એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્યને અડતું નથી. પછી એક દ્રવ્યથી બીજા દ્રવ્યને લાભ થાય એ રહ્યું ક્યાં? શું કહ્યું સમજાણું? એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્યને અડતું પણ નથી. ઓહોહો..! સ્પર્શે નહિ. એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્યમાં પ્રવેશતું નથી. સ્પર્શતું નથી, પ્રવેશતું નથી, અડતું નથી તો કરે શું?

અહીં તો એકલી આત્માની વાત લીધી. બસ. એ બીજી વાત છોડી દે. આત્મામાં પણ

જ્ઞાન, દર્શન આદિ નામભેદ છે એ ભલે નામભેદ હોય, વસ્તુભેદ નથી. નામભેદ ભલે હો, વસ્તુભેદ નથી. બહારની વાત તો ક્યાંય રહી ગઈ. દયા, દાન, રાગ ને ફલાણું ઢીકણું. બહુ આકરું કામ, ભાઈ!

ચોર્યાશીના અવતાર... આહાહા..! ઘાણીમાં પીલાણો અનંતવાર, કચરાઈ ગયો અનંતવાર, જીવતો આમ. આહાહા..! આ અત્યારે સડક ઉપર દેખાય છે ને. મોટા કૂતરા પડ્યા હોય આમ. હડસેલો વાગ્યો તો મરી ગયેલા પડ્યા હતા. ખટારા ચાલે, એના ઉપર ચાલે આખા. રાતના અંધારામાં ખબર ન રહે. આહાહા..! અરે...! એવું અનંતવાર થયું છે. એ સંયોગનું દુઃખ નથી. જે જાત છે તેને જાણતો નથી. અને જેમાં નથી એના ઉપર લક્ષ કર્યા કરે છે એ દુઃખ છે. સમજાય છે કાંઈ? દુઃખની વ્યાખ્યા જ જુદી છે. એ સંયોગ જે માથા કાપે ને એ દુઃખ નથી. આહાહા..! દુઃખ તો સ્વભાવની દૃષ્ટિ છોડીને-પોતાના સ્વભાવની દૃષ્ટિ છોડીને પરની દૃષ્ટિમાં રોકાવું એ દુઃખ છે. આવી વ્યાખ્યા છે.

અરે..! કામ કર્યા છે. આહાહા..! આઠ આઠ વર્ષના રાજકુમારે કામ કર્યા છે. એ રાજ છોડી મુનિ થઈને કેવળને પ્રાપ્ત થયા. અને કરોડો પૂર્વના આયુષ્યવાળા રાજા અને અબજોપતિ પણ મરી ગયા એમ ને એમ નરકમાં ગયા. આત્માનું કર્યા વિના નરકમાં ચાલ્યા ગયા. આહાહા..! મારી સત્તા ક્યાં રહેશે? અને મારી સત્તા છે શું? આહાહા..! કહે છે કે ગુણભેદના નામ હો પણ ગુણ અને ગુણીમાં ભેદ નથી. આહાહા..!

કહ્યું ને? **'પરમાર્થે અગ્નિ અને ઉષ્ણતાની માફક તેમનામાં (-આત્મામાં અને જ્ઞાનદર્શનમાં) ખરેખર ભેદ નથી...'** શું કહ્યું? અગ્નિ અને ઉષ્ણતામાં ભેદ નથી. નામભેદ છે. અગ્નિનું નામ અગ્નિ અને ઉષ્ણગુણનું નામ ઉષ્ણતા. એમ નામભેદ હોવા છતાં વસ્તુભેદ નથી. આહાહા..! એમ ભગવાનઆત્મા જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ એવા નામભેદે ભેદ છે. આત્માનું નામ આત્મા, આનંદનું નામ આનંદ, એમ એકબીજા ભિન્ન નામ હોવા છતાં વસ્તુમાં ભિન્નતા નથી. આહાહા..! આનંદ ને જ્ઞાન ને દર્શન અંદર એકસાથે પડ્યા છે. ભરપૂર.. આહાહા..! એક એક ગુણ સમુદ્રની માફક પડ્યા છે. અનંતગુણ છે એવા. સમુદ્ર કહો, દરિયો કહો, સાગર કહો. આહાહા..! જેના સ્વભાવની ગહનતા એવા ગુણના ભેદો ભલે હો પણ આત્મામાં ભલે નામભેદ હોય પણ વસ્તુભેદ નથી. આહાહા..!

જેને આત્માનું કરવું છે એણે આત્મા ઉપર નજર કરવાની છે. ગુણભેદ ઉપર પણ નહિ. આહાહા..! આકરું કામ. આકરું કામ છે તેથી બીજા રસ્તા કાઢ્યા છે ને. કોઈ કહે કે આ ક્રિયાથી થાય, કોઈ કહે કષાય મંદથી થાય, કોઈ કહે ગુરુની કૃપાથી થઈ જાય. આહાહા..! કોઈ કહે બહુ સહન કરીએ, પરિષહ બહુ સહન કરીએ તો થઈ જાય. એમ અનેક ઊંધા રસ્તા કાઢ્યા. આહાહા..! એકલડો... આહાહા..! ઓલી સ્તુતિમાં આવ્યું નહિ? ભાઈએ નહોતું ગાયું તે દિ'? 'પ્રભુ મેરે તુમ સબ વાતે પૂરા. પ્રભુ મેરે તુમ સબ વાતે પૂરા.

પર કી આશ કહાં કરે પ્રિતમ, પર કી આશ કહાં કરે પ્રિતમ. કઈ વાતે તુમ અધૂરા?' આહાહા..! તું કઈ વાતે, કયા ભાવે અધૂરો છો? આહાહા..! 'પ્રભુ મેરે સબ વાતે પૂરા.' આહાહા..!

અહીંયાં એ કહે છે કે નામભેદે (ભેદ) ભલે પડ્યા. જ્ઞાન પૂર્ણ, દર્શન પૂર્ણ, આનંદ પૂર્ણ, નામભેદ પડ્યા પણ આત્મામાં અંદર નામ જુદા, વસ્તુ જુદી નથી. આહાહા..! જેમ અગ્નિ અને ઉષ્ણતા નામભેદ પડ્યા. પણ ઉષ્ણતા અગ્નિમાંથી નીકળી જાય, ઉષ્ણમાંથી અગ્નિ નીકળી જાય એમ કદી બને નહિ. એમ ભગવાનઆત્મા એ આનંદ તે આત્મા, જ્ઞાન તે આત્મા, દર્શન તે આત્મા. એ પણ આનંદ અને જ્ઞાન નીકળી જાય ને આત્મા રહે, આત્મા નીકળી જાય ને જ્ઞાન, દર્શન રહે એમ કદી બને નહિ. આહાહા..! એવો ચૈતન્યચક્રવર્તી... આહાહા..! ચક્રવર્તીએ તો છ ખંડ સાધ્યા. આ ચૈતન્ય ચક્રવર્તી લોકાલોકને જાણે છે. આહાહા..! એ જાણવામાં પર ઉપર ઉપયોગ દે એમ પણ નહિ. આહાહા..! સ્વના ઉપયોગમાં બધું જણાય જાય છે. એવી તાકાત ભગવાનઆત્માની દેહદીઠ બિરાજે છે. પ્રભુ તો અંદર શક્તિ સંપન્ન બિરાજે છે. આહાહા..! બહારની અપેક્ષાને છોડતો નથી. જાણે ભગવાનની ભક્તિ કરીને કલ્યાણ થશે. ભગવાનનું સ્મરણ કરીને થઈ જશે. આહાહા..!

અત્યારે આ ચાલે છે ને. શું કહેવાય? બાહુબલીજી. બાહુબલીજીને ત્યાં ૧૦૦૦ વર્ષ થાય છે. મોટો લેખ છે. દસ લાખ માણસ ભેગા થવાના છે, એમ લખે છે. ભલે થાય ગમે તેટલા. દસ લાખ. હવે એ જંગલમાં બધા રહેવાના, ખાવાના, પીવાના, બધી પ્રવૃત્તિ કરવી એ કાંઈ ધર્મ છે? આહાહા..! આજે આવ્યું છે, દસ લાખ માણસ. પહેલા આવ્યું હતું લાખ માણસ. એક લાખ માણસ ગયા હતા. દિગંબર મૂળ ચાર લાખ-પાંચ લાખ. આવે બીજા આવે, જોવા આવે. એમાં શું છે? આહાહા..!

અંતર ભગવાન બિરાજે છે એની મોટપ આગળ એ બધી ક્રિયા કાંઈ ગણતરીમાં નથી. લાખો-કરોડો રૂપિયા ખર્ચે, દસ લાખને સાચવે.. આહાહા..! એને રહેવાને માટે સ્થાન બનાવે, જમણ બનાવે ને એથી કાંઈ કલ્યાણ થઈ જાય (એમ નથી). આહાહા..! સ્વ ચીજના આશ્રય વિના પરના આશ્રયમાં કદી કંઈ પણ કલ્યાણ ન હોઈ શકે. આહાહા..! તે પણ ગુણભેદ હોવા છતાં વસ્તુ તો અગ્નિ અને ઉષ્ણતા એક છે. એમ આત્મા અને જ્ઞાન દર્શન એક છે. જ્ઞાન દર્શન નામ પડ્યા અને આત્મા નામ પડ્યું એથી કરીને સંજ્ઞાભેદે જે ભેદ પડ્યો, પ્રયોજનભેદે ભેદ પડ્યો (પણ) અંદર વસ્તુ એક છે. આહાહા..!

આ રજકણે રજકણ આ શરીર, અને રાગનો અંદર રજકણ એ બેયથી અંદર પ્રભુ તદ્દન ભિન્ન છે. જ્ઞાન અને દર્શનથી નામ ભેદે ભિન્ન છે. આમાં તો નામ ભેદે અને ભાવભેદે ભિન્ન છે. આહાહા..! રાગનો, દયાનો, ભક્તિનો (ભાવ), મોટો કરોડો ખર્ચ કરીને દસ લાખ ને જમાડવા ને એમાંથી કલ્યાણ થઈ જાય (એમ છે નહિ). આહાહા..!

એ '**અગ્નિ અને ઉષ્ણતાની માફક તેમનામાં (–આત્મામાં અને જ્ઞાનદર્શનમાં) ખરેખર ભેદ નથી (–અભેદતા છે).**' આહાહા..! એમ કહીને કહેવાનો શું આશય છે? કે પર ઉપરથી તો લક્ષ છોડ, રાગ ઉપરથી લક્ષ છોડ અને ગુણભેદ ઉપરથી લક્ષ છોડ. આહાહા..! ત્યાં પ્રભુ પૂર્ણ બિરાજે છે. છે એક, પણ અનંતગુણનો પિંડ રાખીને બેઠો છે. આહાહા..! એની નજરે એ નિધાનને નજરમાં લે. આહાહા..! કરવાનું તો પ્રભુ આ છે. બાકી બધી વ્યવહારની વાતું ઘણી આવે. પૂજા ને ભક્તિ ને... આહાહા..!

એ 'વૃદ્ધિચંદજી' છે એમ કહે છે કે પ્રતિષ્ઠા કરે છે આ પંચકલ્યાણક એ વિરોધ છે. એવું કાંઈ છે નહિ. આણે વળી આ કાઢ્યું કે અનુભૂતિ આત્માની પહેલી થાય એમ નહિ. એ ભ્રમમાં પડ્યા છે. કષાયને ઘટાડવાની વાત પહેલી છે. અમે લખાણ.. અહીં તો કહે છે પ્રભુ ચૈતન્યમૂર્તિ અંદરમાં જતાં ઠરતાં કષાયનો નાશ કરે છે એ એને લાગુ નથી પડતું. આહાહા..! કેમકે જે નાસ્તિ છે એ અસ્તિમાં લાગુ નથી પડતી. આહાહા..! એવો જે ભગવાનઆત્મા પૂર્ણાનંદનો નાથ, એને કષાયનો નાશ એ પણ લાગુ નથી પડતું, કહે છે. એ આવ્યું છે ને, ભાઈ! પહેલી ગાથાઓમાં. 'સમયસાર'ની ૩૪-ગાથામાં. રાગનો નાશ એ પણ એક નામમાત્ર છે! આહાહા..! એને ઠેકાણે કષાયનો નાશ કરે તો એમ કે આત્મા નવો થાય. આહાહા..! હવે આ છે કોઈક ગૃહસ્થ.

અહીં તો અસ્તિ–છે, એ છે એમાં અનંતગુણ છે અને એવા ગુણભેદ હોવા છતાં ભેદ નથી. એવી ચીજનો અનુભવ કરવો, એ ચીજનો આદર, સત્કાર સ્વીકાર કરવો એનું નામ ધર્મ છે. આહાહા..! પણ પહેલો માર્ગ કાંઈક હશે કે નહિ? માર્ગ એટલે જાણવાને માટે આવે (કે) એમાં ગુણ શું છે? કેવા છે? કેટલા છે? પણ એ જાણ્યું માટે અનુભવ થાય એમ નથી. આહાહા..! ત્રણલોકનો નાથ, જેની કિંમતની વાત શું કરવી? એની કિંમત કરવા જાય તો એની કિંમત થઈ જાય. આહાહા..! એ ચીજ ઉપર કોઈપણ બીજી ચીજને લઈને લાભ થાય, ભક્તિ કરતા થાય ને આ કરતા થાય, મોટો મહોત્સવ કરતા થાય, ગજરથ કરતા થાય, રથ, વરઘોડા કાઢતા થાય. આહાહા..! બાકી બહારના બધા થોથા છે. અહીં તો અંદરમાં જ્ઞાનસ્વરૂપી ભગવાન એ જ્ઞાન (હું) છું, એવો વિકલ્પ પણ તેને નુકસાનકારક છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :– વ્યવહારે સાધન કહ્યું છે ને.

ઉત્તર :– સાધન કહ્યું એ તો થયું છે ત્યારે એનો આરોપ આપ્યો. વ્યવહાર તો અનંતવાર કર્યો. સાધન હોય તો અનંતવાર કર્યો છે. 'મુનિ વ્રત ધાર અનંત બૈર ગ્રૈવેયક ઉપજાયો પણ આતમજ્ઞાન બિન લેશ સુખ ન પાયો' છે ને? 'છ ઢાળા'માં. 'મુનિવ્રત ધાર..' એની આચરણની ક્રિયા અનંતવાર કરી. 'મુનિવ્રત ધાર અનંત બૈર ગ્રૈવેયક ઉપજાયો પણ આતમજ્ઞાન બિન લેશ સુખ ન પાયો.' એ સાધન ત્યાં કહ્યું હોય તો એનાથી થઈ જવું જોઈએ. અનંતવાર

કર્યું છતાં થયું નહિ. આકરી વાત છે, પ્રભુ! દુઃખ લાગે પૂર્વનું માનતા હોય અને સાધુએ મનાવ્યું હોય, દુઃખ લાગે, બાપા! શું થાય? મારગ તો પ્રભુ એવો છે. આહાહા..! એ ભગવંત છે, પરમાત્મા છે, પૂર્ણાનંદના નાથને સમજવા માટે કોઈપણ અપેક્ષા હોય નહિ. આહાહા..! અપેક્ષા હોય તો એ પરાધીન થઈ જાય છે. આહાહા..!

અહીં તો કહ્યું નહિ? ઉષ્ણ અને અગ્નિ બે જુદા નથી. એમ ગુણ અને ગુણી ભલે નામભેદ પડે, પણ એ જુદા નથી. અભેદ કરીને ત્યાં દૃષ્ટિ કર. આહાહા..! એક તો એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્યને અડતું નથી. આ વાત પ્રભુ કેમ ગળે ઉતરે? ગુણભેદ છે એ તો અભેદ છે પણ એક દ્રવ્ય, એક પરમાણુ, એક આત્મા બીજા દ્રવ્યને અડતું નથી. હવે આ વાત કેમ બેસે? કહો, 'સોભાગમલજી'! એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્યને અડતું નથી. આહાહા..! ભારે વાત! એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્યને સ્પર્શતું નથી. સ્પર્શે તો અંદર પ્રવેશ થઈ જાય, પોતાનો અભાવ થઈ જાય. આહાહા..! આ વાત ભગવાન સિવાય વીતરાગ ત્રિલોકનાથ તે પણ દિગંબરના તીર્થંકર... આહાહા..! એ સિવાય કોઈએ કહ્યું નથી. વાત પણ ક્યાંય સાંભળી નથી. વીતરાગમુનિ તીર્થંકરદેવ 'કુંદકુંદાચાર્ય' પોતે 'સમયસાર'ની ત્રીજી ગાથામાં કહે છે. એક પરમાણુ બીજા પરમાણુને અડતો નથી. આ ગજબ વાત. સાકરનો ગાંગડો આવડો... સાકર-સાકર. ગાંગડાને શું કહે? દલી. સાકરની દલી. છતાં એમાં એક એક પરમાણુ બીજા પરમાણુને અડતા નથી. આહાહા..! આ કેમ બેસે? આવી વાત!

મુમુક્ષુ :– અગમનિગમની વાત છે.

ઉત્તર :– અગમનિગમની વાત છે, પ્રભુ! આહાહા..! પ્રભુ! તારી મોટી વાત છે, બાપા! આહાહા..! જટ ગમ્યમાં ન આવે એવી વસ્તુ છે.

એક અપેક્ષાએ વસ્તુ સત્ અને સરળ છે. આહાહા..! એક રજકણ બીજા રજકણને અડે નહિ, ભાઈ! આ કોણ સાંભળે? કોણે સાંભળ્યું ને કોણે કીધું? એ સાધુઓ બધા કહે આનું આમ કરો, આનું આમ કરો. પણ અહીં કહે છે કે એક રજકણ બીજા રજકણને અડતું નથી. આત્મા એક રજકણને અડતો નથી. અરે..રે..! પ્રભુ! હવે એને એકબીજાને કામ કરાવવા એ મિથ્યાત્વ માન્યતા છે. એ કાંઈ ભેગા થતા નથી. આહાહા..! એક સરખી સજાવેલી છરી, કહે છે કે એક પરમાણુ બીજા પરમાણુને અડતો નથી. એમાં પરમાણુએ પરમાણુ જુદું કામ કરે, ગજબ વાત, પ્રભુ! આ વાત વીતરાગ સિવાય (ક્યાંય નથી). આહાહા..! એ સજાવેલી... એ શું કહેવાય? ભૂલી ગયા. છરી લ્યો, છરી. છરી-ચાકુ. આહાહા..! ઓલા મૂળ ઉપર વધારે જોર જાય ત્યારે વસ્તુ યાદ આવતી નથી. આહાહા..! છરી અને ચાકુના એક એક રજકણ બીજા રજકણને અડ્યા નથી. આહાહા..! આ વાત કોણ કરે? પ્રભુ! આહાહા..! અને એક રજકણ તેની ક્રમસર પર્યાયે પર્યાય થાય આડીઅવળી થાય નહિ અને કોઈથી થાય નહિ. કોઈથી તો થાય નહિ પણ આડીઅવળી થાય નહિ. આહાહા..! આવી

વીતરાગની વાત. ત્રણલોકના નાથનો પોકાર છે. આ બે સિદ્ધાંત પકડે તો એને બધી વાત ખ્યાલમાં આવી જાય. આહાહા..! એક બીજાને અડે નહિ અને ક્રમસર થાય એમાં બીજા દ્વારા થાય નહિ. આહાહા..! ત્રણલોકના નાથથી પણ આત્મામાં કાંઈ થાય નહિ. આહાહા..!

લખાણ આવે ને. શાસ્ત્રમાં લખાણ આવે. એ બધા વ્યવહારના લખાણ છે. એવા લખાણ ઘણા આવે. વ્યવહાર છે. એવો વિકલ્પ ઊઠે છે ને. પ્રભુ પ્રત્યે પ્રમોદ આવે. ગુરુ પ્રત્યે પ્રમોદ આવે, ઉપકાર (આવે). ખરેખર તો કાંઈ છે નહિ. પણ એ છદ્મસ્થની દશામાં એવો વિકલ્પ આવે તેથી વ્યવહાર છે એમ સિદ્ધ કર્યો છે. પણ વ્યવહારથી અંદર પમાય... આહાહા..! એમ નથી. આ જુવાનિયાઓએ તો આવું પહેલા સાંભળ્યું નહિ હોય. ભક્તિ કરો, પૂજા કરો, એક પરમાણુ બીજાને અડે નહિ. આ આંગળી ભગવાનને અડતી નથી. ભગવાનની પ્રતિમાને આંગળી અડતી નથી. ચંદનને આ આંગળી અડતી નથી. ચંદન ભગવાનને અડતું નથી. આહાહા..! ગજબ વાત છે. પૂજા કરે. એ તો એ ક્રિયા થાય. એમાં એનો વિકલ્પ છે એટલો શુભભાવ છે, બસ. એથી આગળ વાત કાંઈ નથી. એ શુભભાવ છે અને તે બંધનું કારણ છે. આહાહા..!

અહીં છેલ્લે એ કીધું કે ગુણભેદ ભલે નામ હો, વસ્તુભેદ નથી.

ગાથા-૧૬૩

अप्पा परप्पयासो तइया अप्पेण दंसणं भिण्णं।
ण हवदि परदव्वगयं दंसणमिदि वण्णिदं तम्हा।।१६३।।

आत्मा परप्रकाशस्तदात्मना दर्शनं भिन्नम्।
न भवति परद्रव्यगतं दर्शनमिति वर्णितं तस्मात्।।१६३।।

एकान्तेनात्मनः परप्रकाशकत्वनिरासोऽयम्।

यथैकान्तेन ज्ञानस्य परप्रकाशकत्वं पुरा निराकृतम्, इदानीमात्मा केवलं परप्रकाशश्चेत् तत्तथैव प्रत्यादिष्टं, भावभाववतोरेकास्तित्वनिर्वृत्तत्वात्। पुरा किल ज्ञानस्य परप्रकाशकत्वे सति तद्दर्शनस्य भिन्नत्वं ज्ञातम्। अत्रात्मनः परप्रकाशकत्वे सति तेनैव दर्शनं भिन्नमित्यवसेयम्। अपि चात्मा न परद्रव्यगत इति चेत् तद्दर्शनमप्यभिन्नमित्यवसेयम्। ततः खल्वात्मा स्वपरप्रकाशक इति यावत्। यथा कथंचित्स्वपरप्रकाशकत्वं ज्ञानस्य साधितम् अस्यापि तथा, धर्मधर्मिणोरेकस्वरूपत्वात् पावकोष्णवदिति।

પરને જ જાણે જીવ તો દગ જીવથી ભિન્ન જ ઠરે,
દર્શન નથી પરદ્રવ્યગત—એ માન્યતા તુજ હોઈને. ૧૬૩.

અન્વયાર્થ :– [आत्मा परप्रकाशः] જો આત્મા (કેવળ) પરપ્રકાશક હોય [तदा] તો [आत्मना] આત્માથી [दर्शनं] દર્શન [भिन्नम्] ભિન્ન ઠરે, [दर्शनं परद्रव्यगतं न भवति इति वर्णितं तस्मात्] કારણ કે દર્શન પરદ્રવ્યગત (પરપ્રકાશક) નથી એમ (પૂર્વે તારું મન્તવ્ય) વર્ણવવામાં આવ્યું છે.

ટીકા :– આ, એકાંતે આત્માને પરપ્રકાશકપણું હોવાની વાતનું ખંડન છે.

જેવી રીતે પૂર્વે (૧૬૨મી ગાથામાં) એકાંતે જ્ઞાનને પરપ્રકાશકપણું ખંડિત કરવામાં આવ્યું, તેવી રીતે હવે જો 'આત્મા કેવળ પરપ્રકાશક છે' એમ માનવામાં આવે તો તે વાત પણ તેવી જ રીતે ખંડન પામે છે, કારણ કે *ભાવ અને ભાવવાન એક અસ્તિત્વથી રચાયેલા હોય છે. પૂર્વે (૧૬૨મી ગાથામાં) એમ જણાયું હતું કે જો જ્ઞાન (કેવળ) પરપ્રકાશક હોય તો જ્ઞાનથી દર્શન ભિન્ન ઠરે! અહીં (આ ગાથામાં) એમ સમજવું કે જો આત્મા (કેવળ) પરપ્રકાશક હોય તો આત્માથી જ દર્શન ભિન્ન ઠરે! વળી જો 'આત્મા પરદ્રવ્યગત નથી (અર્થાત્ આત્મા કેવળ પરપ્રકાશક નથી, સ્વપ્રકાશક પણ છે)' એમ (હવે) માનવામાં આવે તો આત્માથી દર્શનનું (સમ્યક્ પ્રકારે) અભિન્નપણું સિદ્ધ થાય એમ સમજવું. માટે ખરેખર આત્મા સ્વપરપ્રકાશક છે. જેમ (૧૬૨મી ગાથામાં) જ્ઞાનનું કથંચિત્ સ્વપરપ્રકાશકપણું સિદ્ધ થયું તેમ આત્માનું પણ સમજવું, કારણ કે અગ્નિ અને ઉષ્ણતાની માફક ધર્મી અને ધર્મનું એક સ્વરૂપ હોય છે.

ગાથા–૧૬૩ ઉપર પ્રવચન

૧૬૩.

अप्पा परप्पयासो तइया अप्पेण दंसणं भिण्णं।
ण हवदि परदव्वगयं दंसणमिदि वण्णिदं तम्हा।।१६३।।
પરને જ જાણે જીવ તો દગ જીવથી ભિન્ન જ ઠરે,
દર્શન નથી પરદ્રવ્યગત—એ માન્યતા તુજ હોઈને. ૧૬૩.

ટીકા :– **'આ, એકાંતે આત્માને પરપ્રકાશકપણું હોવાથી વાતનું ખંડન છે.'** એકાંતે આત્મા પરને જ જાણે અને દર્શન સ્વને જ દેખે એ વાતનું ખંડન છે. બહારમાં તો આ વાત આવે નહિ. આખો દિ' આ કરો ને આ કરો. વસ્તુ શું છે અને કેમ એની સ્થિતિ-મર્યાદા છે?

* જ્ઞાન ભાવ છે અને આત્મા ભાવવાન છે.

એ પોતે પોતાની મર્યાદામાં રહીને ટકી રહ્યું છે. કોઈને અડીને ટક્યું છે કે કોઈની મદદથી ટકી રહ્યું છે (એમ નથી). આહાહા..! આ ચોપડી આને આધારે રહી છે? કે ના. કોણ માને? પાગલ જ કહે. ઘોડીને આધારે ચોપડી રહી નથી. કેમ? કે એક એક પરમાણુમાં ષટ્કારક ગુણ ભર્યા છે. એક એક પરમાણુમાં કર્તા, કર્મ, કરણ, સંપ્રદાન, અપાદાન, અધિકરણ (ગુણ છે). એક એક પરમાણુમાં અધિકરણ નામનો ગુણ છે. તો એ પોતે પોતાને આધારે છે. આહાહા..! દુનિયાથી આખી લાઈન જુદી છે. આ તો આખો દિ' આમ કરો, આ કરો, આ કરો. અને બહુ સારુ કરીને આવ્યા તો અભિનંદન આપો, કાંઈક પૈસા આપો. આહાહા..! ઓલો ખુશી થઈ જાય. મારા વખાણ થયા. મને એણે ઓળખ્યો. આહાહા..! પ્રભુ! તને ઓળખે તો તું ઓળખ. બીજો કોણ ઓળખે? આહાહા..!

અહીં કહે છે,

પરને જ જાણે જીવ તો દગ જીવથી ભિન્ન જ ઠરે,
દર્શન નથી પરદ્રવ્યગત—એ માન્યતા તુજ હોઈને. ૧૬૩.

'આ, એકાંતે આત્માને પરપ્રકાશકપણું હોવાની વાતનું ખંડન છે.' એકાંતે આત્માને પરપ્રકાશકપણું (જ છે)... એકાંતે જ્ઞાન પરને જ જાણે સ્વને ન જાણે, એ જૂઠી વાત છે. આહાહા..! અનેકાંત છે એ જાણે એમ કહ્યું. એમ આવ્યું કે અનેકાંતથી જાણે. એ વ્યવહાર છે. જ્ઞાન પરને જાણે એ વ્યવહાર છે. શું થાય? પદાર્થની, વ્યવહારની કથની એવી આવે, એ કથનીમાંથી એકલો નિશ્ચય તારવી લેવો. ભગવાનનું તો સ્વરૂપ એકલું જુદું છે. આહાહા..! એ ત્યાં આગળ એને જાણે એમ કહે ને? **'એકાંતે આત્માને પરપ્રકાશકપણું હોવાની વાતનું ખંડન છે.'** તો અનેકાંતથી તો આત્મા પરપ્રકાશક પણ છે ને? એકાંતે પરપ્રકાશકપણું નથી. એટલું અહીં સિદ્ધ કરવું છે. દર્શનની અપેક્ષાએ જ્ઞાન એકલું પરને જાણે છે એમ તું લે તો એમ નથી. એટલું અહીં સિદ્ધ કરવું છે. એ જ્ઞાન જેમ પરને જાણે છે એમ સ્વને પણ જાણે છે. એટલું સિદ્ધ કરવું છે. એનો અર્થ પાછો એવો નથી કે આ જ્ઞાન પરને જાણે માટે એ પણ નિશ્ચય છે. આહાહા..! જ્ઞાન તો જ્ઞાનને જ જાણે છે. જ્ઞાનની તે સમયની તાકાત પરને જાણવા સંબંધીની તાકાત પોતાની પોતાને લઈને ખીલેલી છે. આહાહા..! અહીંયાં એકાંતથી આત્માને પરપ્રકાશકપણું હોવાનું (ખંડન કરે છે). આત્માને લીધો, હોં! જ્ઞાનની વાત નથી.

'જેવી રીતે પૂર્વે (૧૬૨મી ગાથામાં) એકાંતે જ્ઞાનને પરપ્રકાશકપણું ખંડિત કરવામાં આવ્યું,...' શું કહ્યું? પહેલું જ્ઞાનનું એકાંતનું પરપ્રકાશક ખંડન કર્યું. હવે અહીંયાં આત્માનું એકલું પરપ્રકાશનનું ખંડન છે. આહાહા..! પહેલામાં અને આમાં ફેર શું કર્યો? **'એકાંતે જ્ઞાનને પરપ્રકાશકપણું ખંડિત કરવામાં આવ્યું, તેવી રીતે હવે જો 'આત્મા કેવળ પરપ્રકાશક છે' એમ માનવામાં આવે તો તે વાત પણ તેવી જ રીતે ખંડન પામે છે,...'** તો એ વાત પણ

એવી રીતે ખંડન પામે. જ્ઞાન પરને જાણે એમ આત્મા એકલો પરને જાણે (તો) જેવો જ્ઞાનમાં દોષ ઉત્પન્ન થાય, એ જ્ઞાનને આધાર પર થયો. એ જ્ઞાનને જાણતા જેમ પરપ્રકાશક તમે એકલું સિદ્ધ કરો, તો આત્મા પરપ્રકાશક આત્મા પરને આધારે રહી ગયો. આત્મા પરને આધારે રહ્યો. આહાહા..! જેવો જ્ઞાનમાં દોષ બતાવ્યો હતો એવો આત્મામાં બતાવ્યો. આહાહા..! આવી વાત, આવો ઉપદેશ હવે. અહીં કહે કે, વ્રત પાળવા, દયા પાળવી, મંડળી ભેગા કરવા, મંડળને ભેગા કરીને કામ કરવું.

આ આત્મા.. જેમ જ્ઞાનનું પરપ્રકાશકપણું, એકાંતનું ખંડન કર્યું હતું. તેમ આ આત્માનું એકાંતપણું પરને પ્રકાશકપણું ખંડન કરે છે. વાત સમજાય છે? બેમાં ફેર શું પડ્યો એ? કીધું ને? **'પૂર્વે (૧૬૨મી ગાથામાં) એકાંતે જ્ઞાનને પરપ્રકાશકપણું ખંડિત કરવામાં આવ્યું, તેવી રીતે હવે જો 'આત્મા કેવળ પરપ્રકાશક છે' એમ માનવામાં આવે તો તે વાત પણ તેવી જ રીતે ખંડન પામે છે, કારણ કે...'** અહીં કાંઈક અશુદ્ધિ થઈ છે. **'ભાવ અને ભાવવાન એક અસ્તિત્વથી રચાયેલા હોય છે.'** શું કહે છે? કે આત્મા જો એકલો પરપ્રકાશનમાં રહે તો એનું અસ્તિત્વ જ ત્યાં રહ્યું. એનું પોતાનું અસ્તિત્વ ભિન્ન ન રહ્યું. અરે..રે..! આવી વાતું! શું કહ્યું? કે આત્મા જો પરનો પ્રકાશક થાય તો જેમ જ્ઞાન પરપ્રકાશક કહ્યું હતું તો જ્ઞાન પરને પ્રકાશે તો પરને આધારે રહી ગયું. એને આત્માનું જ્ઞાન ન રહ્યું. એમ આત્માને પરપ્રકાશક એકલો કહે તો આત્મા આત્માને આધારે ન રહ્યો. આત્મા પરને આધારે રહી ગયો. આહાહા..! આવી ઝીણી વાતું. તમારા હીરા-માણેકમાં આ (વાત) આવતી હતી ક્યાંય? આ પણ હીરા-માણેકમાં હતા ને? આહાહા..! જુદી જુદી વાત (છે).

પહેલા એમ કહ્યું કે જ્ઞાન જો પરને જ પ્રકાશે, સ્વને ન પ્રકાશે તો જ્ઞાનનો આધાર આત્મા ન રહ્યો, જ્ઞાનનો આધાર પર રહ્યો. એમ આત્મા જો પરને જ પ્રકાશે તો આત્માને આત્માનો આધાર ન રહ્યો. આત્મા પરને પ્રકાશે એટલું રહી ગયું. સ્વને પ્રકાશે એવું ત્યાં રહ્યું નહિ. આહાહા..! આવી ચર્ચા લીધી છે. સંપ્રદાયમાં વાંધા હતા ને? શ્વેતાંબર અને દિગંબર વચ્ચે બહુ વાંધા. અનેક પ્રકારના (વાંધા હોય) એટલે સ્પષ્ટ કરવા માટે વાત બધી કરવી જોઈએ ને.

'પૂર્વે (૧૬૨મી ગાથામાં) એમ જણાવ્યું હતું કે જો જ્ઞાન (કેવળ) પરપ્રકાશક હોય તો જ્ઞાનથી દર્શન ભિન્ન ઠરે!' જ્ઞાન કેવળ પરપ્રકાશક હોય, તો દર્શન પરપ્રકાશક નથી. દર્શન તો સ્વ પ્રકાશક છે એવી તારી દૃષ્ટિ છે. જ્ઞાન, દર્શનથી ભિન્ન સિદ્ધ થયું. આહાહા..! ન્યાય સમજાય છે? આહાહા..! નિત્ય કેવળ પરપ્રકાશક, એમ. એકલો જ પરપ્રકાશક હોય તો જ્ઞાનથી દર્શન ભિન્ન સિદ્ધ થશે. **'અહીં (આ ગાથામાં) એમ સમજવું કે જો આત્મા (કેવળ) પરપ્રકાશક હોય તો આત્માથી જ દર્શન ભિન્ન ઠરે!'** આહાહા..! કારણ કે દર્શન છે એ સ્વને દેખે અને આત્મા તો પરને જાણે. આત્મા અને દર્શન બે ભિન્ન થયા. સમજાય છે

આમાં કાંઈ? આત્મા જો પરને દેખે એટલું કહો તો આત્મા દર્શનને દેખે ઈ તો નહીં. દર્શનને પોતે દેખે. દર્શન અને આત્મા બે ભિન્ન થઈ ગયા. આહાહા..! આચાર્યોએ કરુણા કરીને એક એક વાતને જગતને સમજાવી છે. સાધારણ વાત પણ સ્પષ્ટ કરીને સમજાવી છે. આહાહા..! એ તો વિકલ્પ આવ્યો એના પણ કર્તા ક્યાં હતા? રજકણથી ત્યાં રચના થઈ ગઈ. આહાહા..! એના પણ કર્તા ક્યાં હતા? બની ગયું. આહાહા..!

'વળી જો આત્મા પરદ્રવ્યગત નથી..' પરદ્રવ્યગત નથી. પરદ્રવ્યને જાણે એકલું તું એમ કહે, તો દ્રવ્ય જેમ પરદ્રવ્યગત એકલું જાણે અને દ્રવ્ય વિનાનો આત્મા રહી ગયો. એમ આત્મા પરને જે કારણે જાણે તો પોતાને જાણવાનું રહી ગયું એટલે પોતે જ રહ્યો નહિ. આહાહા..! આવા ન્યાય આપ્યા. વાણિયાને આ ક્યાં ધંધો? વકીલ-બકીલ હોય તો કાયદા (સમજે). વાણિયાને ક્યાં કાયદા છે? અમારે ભાઈ કહેતા હતા. 'હીરાચંદ' માસ્તર. 'હીરાચંદ' માસ્તર નહોતા? શું કાંઈક કહેતા હતા?

મુમુક્ષુ :– પંતુજી.

ઉત્તર :– પંતુ-પંતુજી. આ બધા માસ્તરો પંતુજી છે. કારણ કે એનું એ શીખવે ને એનું એ. વકીલોને નવા નવા કેસ આવે, નવા નવા કાયદા, નવા નવા.. આ દેશ છોડી પરદેશમાં ચુકાદો થયો હોય એ પણ આધાર જોઈએ. આ વેપારીને શું એ ને પંતુજી. આખો દિ' આ એક એનું એ જે કહેવું (હોય એ કહે), એનું એ કર્યા કરે. નવું કાંઈ તર્ક કે કાંઈ છે નહિ. પંતુજી કહેતા. 'હીરાચંદ' માસ્તર નિશાળના મોટા માસ્તર હતા. નિશાળના માસ્તર. 'રતિભાઈ'ના બાપ. 'રતિભાઈ' છે ને? 'મુંબઈ' છે.

'આત્મા પરદ્રવ્યગત નથી...' આહાહા..! **'(કેવળ) પરપ્રકાશક હોય તો આત્માથી જ દર્શન ભિન્ન ઠરે!'** કેવળ પરને દેખે તો દર્શન સ્વને દેખે. તો આત્મા અને દર્શન બે ભિન્ન થઈ ગયા. આહાહા..! **'વળી જો આત્મા પરદ્રવ્યગત નથી (અર્થાત્ આત્મા કેવળ પરપ્રકાશક નથી, સ્વપ્રકાશક પણ છે) એમ (હવે) માનવામાં આવે તો આત્માથી દર્શનનું (સમ્યક્ પ્રકારે) અભિન્નપણું સિદ્ધ થાય...'** દર્શન સ્વને દેખે અને આત્મા પરને એમ રહ્યું નહિ. પરને દેખે એ સ્વને પણ દેખે. દર્શન સ્વને દેખે અને આત્મા પણ પરને દેખે અને સ્વને પણ દેખે. અભિન્નતા રહી. આહાહા..! છે?

'એમ (હવે) માનવામાં આવે તો આત્માથી દર્શનનું (સમ્યક્ પ્રકારે) અભિન્નપણું સિદ્ધ થાય એમ સમજવું. માટે ખરેખર આત્મા સ્વપરપ્રકાશક છે.' આત્મા એકલો પરપ્રકાશક છે, એમ નથી. આહાહા..! આવી વાત છે. આવા નિર્ણય કરવામાં વખત દે નહિ. મફતની એકબીજાને વાંધા ઉઠાવવા. કહે છે આત્મા સ્વપરપ્રકાશક છે. જેમ દર્શન સ્વને અને પરને બેયને દેખે એમ જ્ઞાન પણ સ્વને, પરને બેયને દેખે તો એ ગુણનો ધરનાર આત્મા પણ સ્વ-પર બેયને દેખે. આહાહા..!

'જેમ (૧૬૨મી ગાથામાં) જ્ઞાનનું કથંચિત્ સ્વપરપ્રકાશકપણું સિદ્ધ થયું...' સ્વપરપ્રકાશક સિદ્ધ કર્યું. **'તેમ આત્માનું પણ સમજવું,...'** આત્મા પણ એ પ્રમાણે કથંચિત્ પરને પણ જાણે, કથંચિત્ સ્વને જાણે. સર્વથા પરને જાણે અને સ્વને ન જાણે એમ નથી. અને સ્વને જાણે અને પરને ન જાણે સર્વથા એમ પણ નથી. આહાહા..! આવી વાત છે. આવો ઉપદેશ. સિદ્ધાંત છે આ. ગુણની તાકાત, એક દ્રવ્યની તાકાત છે. તો ગુણની તાકાત એકરૂપ છે તો દ્રવ્યની તાકાત એકરૂપ કહેતા દ્રવ્ય નહિ રહે. એકરૂપ એટલે? પર પ્રકાશે છે અને જ્ઞાન સ્વને ન પ્રકાશે તો જ્ઞાનનું દ્રવ્ય પણ રહે નહિ. આહાહા..! એમ ખરેખર દર્શન સ્વને જ દેખે અને પરને દેખે નહિ તો સ્વપરદર્શન રહ્યું જ નહિ. જ્ઞાન પરપ્રકાશક અને દર્શન સ્વપ્રકાશક એ બે વાત રહી નહિ. બેય સ્વપરપ્રકાશક છે અને આત્મા પણ સ્વપરપ્રકાશક છે. આહાહા..!

'કારણ કે અગ્નિ અને ઉષ્ણતાની માફક ધર્મી અને ધર્મ...' ધર્મી એટલે અગ્નિ, ધર્મ એટલે ઉષ્ણતા **'એક સ્વરૂપ હોય છે.'** એમ ગુણ અને ગુણી. જ્યારે ગુણમાં ભિન્નતા નથી. દર્શન-જ્ઞાન એ પણ સ્વપરપ્રકાશક છે, આ પણ સ્વપરપ્રકાશક છે. બેમાં ભિન્નતા છે નહિ.

(શ્રોતા :– પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)